

ALBANOLOGIJA U HRVATSKOJ.
PRILOG NJEZINU POVIJESNOM RAZVOJU*Aleksandar Stipčević*

Zanimanje hrvatskih znanstvenika, putopisaca i publicista za Albaniju i Albance ima dugu tradiciju čije korijene trebamo potražiti u intenzivnim vezama Hrvata i Albanaca tijekom dugih stoljeća od srednjega vijeka do danas, ali isto tako i u događajima koji su se zbili kako u samoj Albaniji tako i u Hrvatskoj.

Početak zanimanja za Albance vezan je upravo za događaje u Hrvatskoj, i to u vrijeme ilirskog pokreta kada se pojavljuju i prvi veći radovi o Albancima i njihovoj povijesti, i to, nimalo slučajno, u Gajevoj "Danici ilirskoj". U to vrijeme bilo je u znanosti općenito prihvaćeno mišljenje da su današnji Albanci izravni potomci Starih Ilira, no po mišljenju iliraca, ilirskog su podrijetla bili i Slaveni u zapadnom dijelu Balkana. Treba se podsjetiti da je upravo Ljudevit Gaj u godištu za 1839. godinu objelodanio svoj članak "Tko su bili stari Iliri?" u kojem razvija tezu o autohtonosti Slavena, posebice Hrvata u zapadnom dijelu Balkanskog poluotoka. Ta je njegova teza imala više pragmatičko-političko značenje negoli znanstveno, no izvan svake je sumnje da je zanimanje Gajevo za Stare Ilire kao praroditelje balkanskih Slavena uvjetovalo i zanimanje za sudbinu Albanaca i njihovu povijest.

Prvi članak u tom listu koji se odnosio na Albance napisao je Stipan MARJANOVIĆ, "Ilir iz Slavonije" o albanskim kolonijama u Srijemu Hrtkvcima i Nikincima.¹ To je prvi, i to opširni i dobro dokumentirani rad o Klementincima u Srijemu, koji su u to vrijeme još govorili svoj albanski jezik, oblačili svoju narodnu nošnju i nosili svoja narodna albanska imena. Članak je dragocjeno svjedočanstvo o životu i običajima tamošnjih Albanaca, a za lingvisti su zanimljive i riječi koje je autor zapisao onako kako ih je on čuo i razumio, kao i navođenje brojnih narodnih imena.

U istom listu u iste 1839. godine izlazi opširan anonimni članak o Jurju Skenderbegu Kastriotiću, albanskom nacionalnom junaku, koji je od svih europskih boraca protiv Turaka ostavio najsnažniji trag u literaturi, glazbi i posebice u narodnoj književnosti. Opjevan je u brojnim pjesmama, a kao prototip borca za kršćanstvo protiv Turčina opjevan je u Kačić-Miošićevu "Razgovoru ugodnom naroda slovinškoga".²

¹ Stipan Marjanović, Klementinci u Srijemu, Danica ilirska, 5 (1839), br. 8, 23. II, 30 – 32; br. 9, 2. III, 34 – 36.

² Juraj Skenderbeg i Amurat, Danica ilirska, 5 (1839), br. 45, 9. XI, 177 – 180; br. 46, 10. XI, 182 – 184; br. 47, 23. XI, 187 – 190; br. 48, 30. XI, 195 – 196; br. 49, 7. XII, 197 – 200.

Već u br. 52 od 28. prosinca te iste godine čitamo u "Danici ilirskoj" i prvi u našoj stručnoj literaturi članak o Albancima u kojem je na osnovi povijesnih i etnografskih podataka dana slika o tom "veoma znamenitom narodu".³

"Danica ilirska" je očigledno željela što bolje upoznati svoje čitateljstvo s Albancima i njihovom prošlošću, pa je i u godištu za 1840. uvršten još jedan rad, opet anonimn, o Skenderbegu.⁴

Nakon tih članaka u "Danici" kao da je splasnuo zanimanje u Hrvatskoj za Albaniju. Tek će neumorni i svestrani Ivan KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI ponovno govoriti o njima, i to nakon svog putovanja kroz Dalmaciju i Albaniju koje je poduzeo 1856. i 1857. u svrhu istraživanja arhivske grade. U Albaniji na putu u Italiju samo se nakratko zadržao i tom je prilikom zapisao svoja opažanja, koja, međutim, nemaju veću dokumentarnu vrijednost.⁵

Kukuljević je dao još jedan vrijedan prilog albansko-hrvatskim kulturnim odnosima. U svom "Slovníku umjetnikah jugoslavenskih" napisao je, prvi u našoj stručnoj literaturi, opširan članak o albanskom umjetniku Andriji Alešiju, koji je u doba renesanse radio na našoj obali i ostavio jedan od najznačajnijih umjetničkih opusa iz tog vremena u Dalmaciji.⁶

Hrvatski će se povjesničari često u svojim radovima osvrnuti na albansku problematiku uz ostalo i zato što to nisu ni mogli ne učiniti. Jedan od takvih je poznati zadarski povjesničar, franjevac Donat FABIJANIĆ, koji u svojoj knjizi "Il Presente e il passato di Bosnia, Erzegovina e Albania terre della Dalmazia romana" (Zadar, 1879), i to u II. poglavlju (str. 154-166) raspravlja o borbi Skenderbega protiv Turaka ("Fatti d'arme tra Scanderbeg e gli Ottomani") stavljajući tu borbu u kontekst turskih osvajanja Balkana i borbi protiv njihova prodiranja. Tekst je napisan za šire čitateljstvo, bez znanstvene aparature i bez znanstvenih pretenzija.

Mnogo temeljitije je njegovo djelo "Storia dei frati minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina fino ai nostri giorni" (Zadar, 1863). U tom djelu na mnogo se mjesta govori i o Albaniji, odnosno o prisutnosti franjevaca među Albancima, i to od XIII. stoljeća dalje, točnije od posjeta samog osnivača reda Sv. Franje Asiškog Albaniji pa do XIX. stoljeća. Posebno o franjevcima u Albaniji piše u VIII. poglavlju koje nosi naslov "Albania serafica" (str. 337-376).

Godine 1881. u "Geografskoj biblioteci za mladež i puk" ("Geographische Jugend- und Volksbibliothek"), koju je izdavao Alfred Hölder, "dvorski i sveučilišni knjižar" u Beču, izašla je knjiga posvećena Albaniji iz pera Đure Đurkovića (Georg Gyurkovics). To je geografsko-povijesni prikaz Albanije, ali ne u granicama koje su

³ Arbanasi. Danica ilirska, 5 (1839), br. 52, 28. XII, 209 – 212.

⁴ Juraj Skenderbeg i Muhamed. Danica ilirska, 6 (1840), br. 2, 11. I, 7 – 8; br. 3, 18. I, 9 – 11; br. 4, 25. I, 14 – 16; br. 5, 1. II, 19 – 20; br. 6, 7. II, 23 – 24; br. 7, 13. II, 28; br. 8, 22. II, 30 – 32; br. 9, 29. II, 35 – 36; br. 10, 7. III, 38 – 40.

⁵ Ivan Kukuljević-Sakcinski, Izvjestje o putovanju kroz Dalmaciju i u Napulj i Rim. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, 4 (1857), 305 – 392. O proputovanju kroz Albaniju str. 345-346 (Arbansko primorje i Krf). O tom putovanju vidi i njegove Putne uspomene iz Dubrovnika, Kotora, Albanije, Krfa, Italije. Vienac, 4 (1872), br. 29 – 32, 34, 36 – 38, 46 – 51.

⁶ Ivan Kukuljević-Sakcinski, Slovník umjetnikah jugoslavenskih. Zagreb, 1858, s. v. Aleksi-jevič, Andrija Dračanin, na str. 4 – 10.

fiksirane kasnije kada je stvorena nezavisna albanska država, nego u onom opsegu koji je etnički pripadao Albancima. Pokušavajući fiksirati teritorij na kojem žive Albanci govori (na str. 3) da je to područje "koje zaokružuju varoši Bar, Sjenica, Prijepolje, Vranje, Skoplje, Monastir (Bitola), Kastorija, Argirokastro, Arta i Jadransko more". Unutar tog područja autor opisuje zemlju, ljude, običaje, narodne pjesme, jezik itd. Albanaca, i to s ciljem da čitateljima pruži što detaljnije informacije o tom narodu i toj zemlji koja je "bez sumnje jedna od onih zemalja u svijetu koja je najmanje poznata" (str. 1).

Knjiga je prevedena i na hrvatski jezik.⁷

Premda se ta nevelika knjiga (ima svega 150 stranica) ne može svrstati u red temeljitih i originalnih djela albanologije, ima ona ipak svoju vrijednost kao prvi takav sveobuhvatni priručnik o Albancima u Hrvata.

Veliki hrvatski povjesničar Franjo RAČKI nije se posebno bavio Albancima, ali je objelodanio jedan važan rad po kojem se i on mora spomenuti među znanstvenicima koji su dali svoj prilog poznavanju prošlosti Albanaca. On je, naime, objelodanio izvješće što ga je papi Pavlu V poslao barski nadbiskup Marino Bizzi o svojem putovanju po Albaniji, Sandžaku i Crnoj Gori godine 1610. Izvješće je napisano na talijanskom jeziku, a nosi naslov "Relatione della visita fatta da me Marino Rizzi, Arcivescovo d'Antivari, nelle parti della Turchia, Antivari, Albania et Servia. Alla Santità di Nostro Signore Papa Paolo Quinto". Rukopis se nalazi u Rimu u knjižnici knezova Barbarini.⁸ Izvješće obiluje vrlo preciznim i pouzdanim podacima o položaju kršćanskog življa pod Turcima, ali nalazimo tu i zemljopisne i etnografske podatke, koji su i za današnjeg istraživača neobično zanimljivi.

Sa Šimom LJUBIĆEM počinje serija hrvatskih povjesničara i arhivista koji su objelodanjivali dokumente iz različitih domaćih i stranih arhiva, u kojima se vrlo često nailazi i na podatke o Albancima. U svojem djelu "Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i Mletačke Republike" (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, sv. IX, 1890. i sv. X, 1891) ima vrlo mnogo dokumenata koji se odnose na Albance. Također će se Albanci često spominjati i u brojnim drugim zbirkama koje su objelodanili kasniji hrvatski povjesničari, kao što su Grga NOVAK, Miho BARADA, Antun MAYER, Josip LUČIĆ i drugi, tako da se može konstatirati da je teško naći neku zbirku dokumenata u kojoj nema građe koja se odnosi na Albance, bilo da su oni živjeli i radili na hrvatskoj obali Jadrana bilo pak su tom obalom samo prolazili.

Zanimljiv prilog poznavanju Albanaca dao je nemirni i buntovni franjevac Josip Dobroslav BOŽIĆ (1860-1900). Kad je iz Bosne premješten u samostan Trošan kod Lješa (Lezh) u sjevernoj Albaniji gdje je bio učitelj i odgojitelj u tamošnjem franjevačkom kolegiju, zainteresirao se za život albanskog življa s kojim je dolazio u dodir, za njihovu prošlost, narodne pjesme te odmah počeo skupljati podatke koje je iskoristio najprije za pisanje feljtona o Albancima tiskanog u zadarskom "Narodnom listu" (god. 29, 1890, br. 48 od 25. lipnja i br. 49 od 28. lipnja). Kasnije je ta sjećanja

⁷ Đuro Đurković, Albanija. Crte o zemlji i narodu. Sarajevo, 1884.

⁸ Franjo Rački, Izvještaj barskog nadbiskupa Marina Bizzia o svojem putovanju god. 610. po Albaniji i staroj Srbiji. Starine, 20 (1888), 50 - 156.

preštampano u "Novom prijatelju Bosne", Senj, god. 4, 1896, str. 29 – 34) kao dio svojih putopisnih zapisa koji su objelodanjeni pod naslovom "Putni uštipci". Svoje uspomene tiskao je i u listu "Glas Hercegovca", koji je izlazio u Mostaru.⁹

Nakon što je povučen iz te službe i pošto se vratio u Bosnu, pokušao je te feljtone tiskati kao posebnu knjigu pod naslovom "Arbanija. Crte o narodu i povijesti. Arbanija do pada joj u turske ruke 1571. godine". Knjiga se počela tiskati u Sarajevu, no već nakon što je otisnut prvi arak, obustavljeno je dalje tiskanje na intervenciju bosanske vlade i franjevačkog starješinstva. Rukopis je zaplijenjen i knjiga nije nikada ugledala svjetlost dana. Intervencija bosanske vlade bila je motivirana činjenicom što je Božić došao u sukob sa svojim starješinstvom nakon povratka u Bosnu, ali i zbog njegovih ideja koje nisu bile u skladu s interesima Austrougarske Carevine prema albanskom pitanju.¹⁰

Jedan drugi franjevac, Lovro MIHAČEVIĆ, uspio je o Albancima napisati više od Božića uz ostalo i zato što njegovo pisanje nije izlazilo iz okvira onoga što su austrougarske vlasti željele da se o Albancima piše. Kao i Božić, i on je boravio kao učitelj redovničke mladeži u samostanu Trošan, i to najprije od 1883. do 1892, a onda ponovno 1906 – 1909. godine, kada je postao prvi provincijal novoosnovane franjevačke provincije Navještenja. Po službenoj dužnosti morao je pohoditi (1907) svu Albaniju, pa je, kako sam pripovijeda u predgovoru svoje knjige "Po Albaniji", odmah počeo svoja zapažanja bilježiti, "da mi budu ugodna uspomena". Vrativši se iz Albanije i videći "sad gdje se junački narod Albanije na vidiku Evrope bori za svoju slobodu" odlučio je svoje bilješke objelodaniti "da i hrvatski narod nešto sazna o Albaniji i da se bar donekle odužim hrabrim Albancima na dirljivim susretanjima, na čuvstvima ljubavi i štovanja, kojima su me obasipali kroz četrdeset godina moga boravka među njima".¹¹ Na svom putu obišao je sve krajeve kasnije albanske države, ali i neke koji nisu uključeni u tu državu kada je ona stvorena (južni Epir, neki gradovi i mjesta Makedonije i Kosova te Crne Gore). S velikim simpatijama piše o životu i običajima Albanaca, a posebno je poglavlje posvetio albanskoj narodnoj književnosti.

Već 1912. godine, potaknut burnim događajima u Albaniji u predvečerje stjecanja nezavisnosti i stvaranja albanske nezavisne države, Mihačević objelodanjuje i svoju drugu knjigu o Albaniji pod naslovom "Crte iz arbaneške povijesti" (Sarajevo, Tiskara Kramarić i M. Raguz, 1912). To je prva povijest albanskog naroda na hrvatskom jeziku. Nije originalno historiografsko djelo, nego kompilacija iz sličnih priručnika, a ponajviše, kako sam piše, knjiga "Piccola storia albanese" (Roma, 1905) talijanskog povjesničara Artura Galantia. Knjigu je napisao zato da pruži podatke hrvatskom čitatelju o Albancima i Albaniji u trenutku kada se mukotrпно stvarala albanska država, s očiglednim simpatijama za albanski narod i njegovu borbu za

⁹ Josip Dobroslov Božić, Arbanija. Glas Hercegovca, 8 (1891), br. 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 21.

¹⁰ Podaci po: Anđelka Stipčević-Despotović, Božić, Josip Dobroslov. U: Hrvatski biografski leksikon, knj. 2, Zagreb 1989, 234. O njegovu boravku u Albaniji v. Roko Šiponjak, Josip Dobroslov Božić. Život i djelo. Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu 1983 (glava V. Učitelj u Albaniji, na str. 67 – 80).

¹¹ Fra Lovro Mihačević, Po Albaniji. Dojmovi s puta. Zagreb 1911. Knjiga je prevedena i na slovački.

nezavisnost. Knjigu je napisao i dovršavao upravo u vrijeme kada je Kemal-Paša u Draču proglasio nezavisnost Albanije i u trenutku kada je Kemal-Paša išao "u Valonu na dogovor o uređenju Albanije i očuvanju od daljnjega prodiranja Srbskih i Crnogorskih četa". Završava svoju knjigu riječima: "Hoće li Albanija ostati slobodna i nezavisna, u kom opsegu i dokle, to je sve samo Bogu poznato. Prijatelji Albanaškog naroda žele mu sreću" (str. 131).

Od starijih hrvatskih povjesničara treba spomenuti i Josipa Gelčića, koji se zanimao za albanologiju. U vrlo temeljitoj i dokumentiranoj knjizi o Zeti i dinastiji Balšića dotakao se i povijesti susjedne Albanije. Povijesti srednjovjekovne Albanije posvetio je u toj knjizi posebno poglavlje.¹²

Živo zanimanje za albanski jezik i posebno za albansku narodnu književnost pokazao je arheolog i povjesničar Ćiro TRUHELKA u vrijeme dok je radio najprije kao kustos, a potom i kao direktor Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Naučio je albanski jezik, skupljao je narodne pjesme i poslovice, zanimao se za narodne običaje i o tome napisao nekoliko vrijednih radova koncem prošlog i početkom ovog stoljeća.¹³

Ne smijemo mimoći u nabranjanju albanoloških studija u Hrvatskoj činjenicu da je između 1910. i 1916. godine na Zagrebačkom sveučilištu filolog J. FLORSCHÜTZ predavao albanski jezik i da je to dosada bio jedini put da se albanski podučavao u okviru Zagrebačkog sveučilišta.

U vrijeme kada je Florschütz predavao albanski jezik zanimanje za Albance u Europi, ali i u Hrvatskoj, silno raste. To je, naime, vrijeme stvaranja albanske države i svih onih događaja koji su uslijedili, a koji su prijetili da uguše tu mladu europsku državu. No to je ujedno i vrijeme I. svjetskog rata kada Albanija postaje poprištem dramatičnih događaja, koji su ostavili dubok trag u historiografiji i publicistici. Upravo u to vrijeme pojavljuje se Šufflay kao historiograf koji će najviše od Hrvata pridonijeti poznavanju albanskog naroda i njegove prošlosti.

Sve do pojave Milana Šufflaya zanimanje za Albance u Hrvatskoj je najčešće na razini publicistike i etnologije, uz rijetke iznimke (Rački, Erber, Fabijanić i dr.). Njihovo zanimanje za povijest Albanaca pada u vrijeme koje neposredno prethodi stvaranju albanske države i traje sve do njegove smrti (1931).¹⁴ Nema nikakve sumnje

¹² Giuseppe Gelcich, *La Zedda e la Dinastia dei Balšidi. Studi storici documentati*. Spalato: Tipografia Sociale Spalatina (G. Laghi), 1899.

¹³ Truhelka je napisao nekoliko radova o običajima i narodnoj književnosti Albanaca: *Kolo arnautskih priča*. Nada, 1897, 45, 89, 123, 140, 156, 280; *Albanesisches. I. Gesetz der Malisore. 2. Sitte und Brauch. 3. Sprache und Dichtung. 4. Geist der albanesischen Sprache*. *Bosnische Post*, 1902; *Arnautske priče*. Niz primjeraka arnautske narodne poezije iz izvornog govora pribrane i priređene. Knj. I - II. Sarajevo; *Studnička*, 1905 - 1906. U Arhivu Hrvatske čuva se ostavština Ć. Truhelke u kojoj se nalaze Arnautske priče i poslovice pisane na albanskom (fonetski) s hrvatskim prijevodom. Vidi o tome A. Č e b o t a r e v, *Rukopisna ostavština Ćire Truhelke*, *Obavijesti Hrvatskoga arheološkog društva*, 19 (1987), br. 3, 76 - 77.

¹⁴ Nemamo dosada opsežnije biografije M. Šufflaya, a niti kompletnu bibliografiju njegovih albanoloških studija. Za njegov doprinos albanologiji v. rad Lazara D o d i č a, *Der Beitrag Milan Šufflays zur albanischen Geschichtsforschung*. U: *Studia Albanica Monacensia*, (In memoriam Georgii Castriotae Scanderbeg). München, 1969, 47 - 67. O Šufflayu kao albanologu vidi i Z e k e r i a C a n a, *Millan Šufflay. Me rastin e 100-vjetorit në lindjes* (M. Šufflay. U povodu 100. obljetnice rođenja) U: *Z. C a n a*, *Shpallime historike*. Prishtinë, 1982, 95 - 105.

da je neposredni povod tom njegovom zanimanju bilo upravo stvaranje albanske države i sve ono što je to stvaranje pratilo. Na najbolji se to način vidi po njegovoj ideji, koja se rodila neposredno nakon što je proglašena nezavisnost Albanije, da napiše jednu opsežnu povijest albanskog naroda na njemačkom jeziku u šest knjiga, i to u suradnji s Lajosom Thallóczyem i Konstantinom Jirečekom. Djelo nije nikada dovršeno, ali je Šufflay, pripremajući svoj dio tog djela, dovršio neke dijelove koje je objelodanio u različitim publikacijama.¹⁵

Njegovo zanimanje za povijest Albanaca usredotočuje se na razdoblje srednjega vijeka, a najvažniji rezultat tog zanimanja je zbirka isprava o Albaniji koju je objelodanio u dvije knjige u Beču 1913. i 1918. godine pod naslovom "Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia".¹⁶ Želio je nastaviti s izdavanjem tog djela, ali su mu se na putu ispriječile mnoge nedaće, a na kraju je sve planove prekinula zločinačka ruka srpske policije, koja ga je usred Zagreba mučki umorila.

Šufflayeovo bavljenje albanskom poviješću nije bilo po volji velikosrpskoj beogradskoj čaršiji, za koju je znanstveno istraživanje albanske prošlosti bilo najmanje poželjno u vrijeme kada je kovala planove za uništenje albanske države i kada je na Kosovu provodila teror nad albanskim življem. Šufflayeovo prihvaćanje teze o ilirskom podrijetlu Albanaca, kao i druge misli koje se povlače njegovim radovima, no još više njegove prijateljske veze s Tiranom, dovele su do odluke beogradske čaršije da ga treba maknuti i tako onemogućiti u njegovim daljnjim istraživanjima. Srpska policija je svoj zadatak uspješno obavila i ubila najvećeg hrvatskog albanologa, koji ni do današnjeg dana nije našao dostojnog nastavljača.

Baveći se jezicima starog Balkana vrlo vrijedne priloge albanologiji dao je još jedan Hrvat, Dubrovčanin Henrik BARIĆ. Jezikoslovac po struci, bavio se paleobalkanskim problemima i posebno podrijetlom albanskog jezika i albanskog naroda. Kao profesor na Beogradskom univerzitetu pokrenuo je časopis "Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju".¹⁷ Časopis, prvi takve vrste u Jugoslaviji, trebao je poslužiti kao poticaj znanstvenicima iz Jugoslavije i inozemstva za proučavanje prošlosti, etnografije i jezika Albanaca i posebno za proučavanje kulturnih i političkih veza između Albanaca i drugih balkanskih naroda. Usto je Barić pokrenuo i "Biblioteku Arhiva" i time dao snažan poticaj razvoju albanologije u Jugoslaviji.

¹⁵ Iz podataka koje Šufflay donosi u jednom pismu što ga je 20. IX. 1914. godine uputio mađarskom znanstveniku Lajos Thallóczyu (dio tog pisma donosi prvi put György Daniél, *The dhena për jetën dhë veprën e Milan Shufflajt, Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave historike*, 11, 1982, 290) vidljivo je da je za to djelo već pripremio poglavlje *Kirchenzustände im vortürkischen Albanien. Die orthodoxe Durchbruchzone im katholischen Dämme*. Taj rad je najprije objelodanio u *Vjesniku Kr. hrv. - slav. - dalm. Zemaljskoga Arkiva*, 1915, a onda preštampano u zborniku *L. Thallóczy, Illyrisch-albanische Forschungen*, Bd. I. München-Leipzig, 1916, 188 – 281. U ovom članku izričito stoji (str. 188), da je to IX. poglavlje jedne *Povijesti Albanije*. Dijelovi te zamišljene povijesti Albanije su i dva članka koja su također objelodanjena u spomenutom Thallóczyevu zborniku.

¹⁶ To je djelo nastalo zajedničkim naporom Lajosa Thallóczya, Konstantina Jirečeka i samog Šufflaya. Prijepise isprava koje su Šufflayu slala ta dva vrsna znanstvenika sredio je i popratio vrlo opširnim znanstvenim komentarima. Treću knjigu te edicije Šufflay je već priredio za tisak, ali se rukopisu, nakon njegova umorstva, izgubio svaki trag.

¹⁷ Počeo je izlaziti 1923. godine i izašla su samo tri godišta, dok je prvi svezak četvrtog godišta, koji je bio pripremljen za tisak i djelomice već otisnut, izašao u cijelosti tek 1969. godine u izdanju novoformiranog Albanološkog instituta u Prištini.

Među Barićevim značajnim djelima iz albanologije treba spomenuti njegovu "Istoriju arbanaškog jezika" (Sarajevo 1959)¹⁸ u kojoj je iznio svoju tezu da je "arbanaški jezik u stvari jedan stari trački dijalekat" i da su se trački Arbanasi doselili na ilirski teritorij (str. 28). Inzistirao je na rumunjsko-albanskom jezičnom srodstvu kategorički odbijajući tezu o ilirskom podrijetlu albanskog jezika i albanskog naroda.¹⁹ Nažalost, ta njegova teza nije bila toliko motivirana znanstvenim saznanjima koliko je ona bila prilagodavanje znanosti velikosrpskoj politici prema Albancima. Kasniji razvoj albanologije i ilirologije potpuno je obezvrijedio argumente na kojima se njegova teorija zasnivala.

Sastavio je i opširan "albansko-srpskohrvatski" rječnik, od kojega je, međutim, izašla samo prva knjiga (slova A-O).²⁰ Napisao je također velik broj članaka (posebice u spomenutom "Arhivu za arbanasku starinu, jezik i etnologiju") o albanskom jeziku, pa se zato, unatoč služenju beogradskoj čaršiji, ne može osporiti, da je Barićev doprinos albanologiji vrlo značajan.

Balkanski ratovi (1912 – 1913) i posebno povlačenje srpske vojske kroz Albaniju 1915. godine bili su događaji koji su opisani i analizirani u brojnim memoarima i povijesnim studijama, od kojih su neke napisali i Hrvati ili pak Srbi iz Hrvatske, koji su bili aktivni sudionici tih događaja.

U memoarsku literaturu iz tog vremena spada rad "Križni put preko Albanije ili kalvarija ratnih zarobljenika" koji je napisao I. ROBIĆ i koji je tiskan u kalendaru "Božićnica. Za prostu godinu 1925. Sastavio i ur. Stjepan Radić".

O balkanskim ratovima i o povlačenju kroz Albaniju pisao je i general Ješa J. DAMJANOVIĆ u svojoj knjižici "Iz mog ratnog dnevnika. (Zabeleške iz ratova 1912 – 1918)", Osijek, 1929. U knjižici se nalaze sljedeća poglavlja koja se odnose na boravak i ratovanje tog srpskog generala u Albaniji: "Desetodnevni ratni zimski marš moje brdske baterije. Od Tetova preko Debra i Struge na Elbasan februara 1913" (str. 33 – 42); "Neki podaci iz arnautske pobune 1913. god." (str. 50 – 53); "Interesantnije opaske pred pobunu od dana dolaska u debarski garnizon (18. augusta 1913)" (str. 54 – 55); "Ugušena je arnautska pobuna!" (str. 55 – 56); "Arnautska pobuna 1913" (str. 59). To su šturi podaci profesionalnog vojnika koji, naravno, nije pokazivao nimalo simpatija prema "Arnautima", koji su se u svojoj vlastitoj zemlji usudili "pobuniti se". Pobunjenike koje predvodi Iso Boletini naziva "ruljom" i sve u tom stilu. Njegovi vojnici su "ti pred kojima je zadržtao i legao strašni Arnautin, i osjetio silinu srpske artiljerije" (str. 33).

Svoj dnevnik je nastavio u radu "Kroz Albaniju. Od Skadra na Bojani do Ražbuka kod Drača od 15. decembra 1915. do 31. januara 1916" (Jubilarni almanah Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, Osijek, 1929).

Sjećanje na balkanske ratove zapisao je i Branko MAŠIĆ.²¹

¹⁸ Ta je knjiga izašla najprije u albanskom prijevodu pod naslovom Hymje në historinë e gjuhës shqipe, Prishtinë; Mustafa Bakija, 1955. Knjigu su "sa srpskog originala" preveli Hilmi Thaci i Hasan Kaleshi.

¹⁹ Vidi njegovu knjigu Albanorumänische Studien, Sarajevo 1919, koja je objelodanjena u nizu Zur Kunde der Balkanhalbinsel II, Quellen und Forschungen, 7.

²⁰ Henrik Barić, Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i arbanaškoga jezika. I. Zagreb 1950.

²¹ Branko Mašić, Ratne slike i utisci (1912 – 1913). Zagreb, 1913. Tu se opisuju ratovanje u Albaniji za vrijeme balkanskih ratova.

U cjelokupnoj memoarskoj literaturi o povlačenju srpske vojske kroz Albaniju izdvaja se snagom svog kazivanja i dokumentarnošću knjiga književnika Mile BUDA-KA "Ratno roblje".²² Budak se našao na tom "Križnom putu" ne kao dobrovoljac, nego kao ratni zarobljenik i ta je činjenica ono po čemu se ova jedinstvena knjiga razlikuje od brojnih drugih koji su pisali o tom povlačenju. Dok su mnogi koji su preživjeli taj "Križni put" voljeli prikazivati Albance kao divljake i razbojнике jer nisu raširenih ruku prigrlili vojsku koja je bez njihova odobrenja i naoružana upala u njihovu zemlju, Budak ih prikazuje očima objektivnog promatrača, koji simpatizira ljude koje susreće, simpatizira i jadne srpske vojnike koji u toj neizmjerljivoj ljudskoj drami u kojoj su se našli pokušavaju preživjeti. Budak je, naime, 1914. godine mobiliziran u austrougarsku vojsku i kao časnik te vojske ranjen je na srpskoj fronti te prebačen u bolnicu u Valjevu. Tu ga je srpska vojska zarobila i odvela na svom povlačenju u Albaniju 1915. godine. Stiže tako sve do Krfa, a onda je prebačen u Italiju gdje dočekuje svršetak rata.

Dok je kao zarobljenik boravio u mjestu Muro Lucano u blizini Potence u južnoj Italiji, napisao je prema dnevničkim bilješkama i svježim, neizbrisivim uspominama brojnih sudionika "... povijest ovoga Križnoga Puta, da posluži kao vjerno svjedočanstvo o vremenu, ljudima i raspoloženjima". Zanimljivo je da je knjiga izašla tek za vrijeme II. svjetskog rata i da je široj čitalačkoj publici ostala nepoznata sve dok nije tek 1991. godine ponovno u Zagrebu objelodanjena.

Za razliku od Budaka, koji je nastojao o Albancima pisati objektivno, jedan drugi Hrvat, ali kako se sam deklarirao "Jugosloven po rođenju vaspitan na tlu hrvatskog primorskog krša" Milostislav BARTULICA piše o "Križnom putu" kao dobrovoljac u srpskoj vojsci koja se poražena povlačila kroz albanske gudure. Dok o Srbiji i Srbima piše neprimjereno euforički, dok je svaki Srbin utjelovljena plemenitost, dotle su Albanci po njemu divljaci, razbojnici. Mržnja prema Albancima priječi mu da trezveno misli, da bar pokuša razumjeti stanovnike selâ kroz koja je srpska vojska prolazila, da shvati motive neprijateljstva što su ga iskazivali Albanci prema stranoj, nepozvanoj oružanoj vojsci koja je pregazila njihovu zemlju. Došavši tako u selo Vasijat priča da je to "poznato razbojničko gnezdo. Uvek je bio samostalan, nikada skoro turska vlast nije uspela da održi svoju vojsku ovdje a da nisu svi stradali. Ovaj je svet potpuno divlji, gleda prestrašeno i zverski." Svaki bi se drugi čovjek na mjestu pisca tih redaka divio tim gorštacima, koji su četiri stotine godina uspijevali Turke odbijati sa svojih ognjišta, a on ih proglašava divljacima i k tome se čudi što stranu vojsku gledaju "prestrašeno i zverski".

Svoju knjigu o doživljajima u Albaniji tiskao je još za vrijeme rata u Antofagasti u Argentini, i to u nizu "Jugoslavenska biblioteka Oslobođenje".²³

Vrlo zanimljiv prilog albanologiji dao je poznati povjesničar Emil LASZOWSKI pod naslovom "Arbanasi (Klementinci) u Hrtkovcima i Nikincima i Sagagnieva gra-

²² Mile Budak, *Ratno roblje*. Albanski križni put zarobljenih austrougarskih časnika. Knj. 1–11. Zagreb, 1941–1942. Novo izdanje u jednoj knjizi izdao je Azur-Journal u Zagrebu 1991.

²³ Milostislav Bartulica, *Raspeće Srbije*. Antofagasta, 1917. Pod istim naslovom knjiga je objelodanjena i u Zagrebu u Nakladi J. Čaklovića, 1920. godine. Dio knjige preštampan je u Jugoslavenskom dnevniku, 2 (1930), 223–239.

matika arbanaškog jezika" (Hrvatski list, Osijek, god. 4, 1923, br. 42 od 20. veljače, str. 2 i br. 43 od 21. veljače, str. 2; i br. 44 od 22. veljače, str. 2). Na osnovi dokumentacije koja se čuva u arhivima u Osijeku i Zagrebu uspio je Laszowski rekonstruirati osnovne podatke o Albancu Pavlu Sagagniu, misionaru iz Skopske biskupije, koji je bio pozvan u Osijek da podučava albanski jezik djecu iz Hrtkovaca i Nikinaca, i to onima koji su se u tamošnjim školama trebali pripremiti za svećenički poziv. Sagagni je za tu potrebu napisao gramatiku po uzoru na albansku gramatiku koju je napisao fratar Mario de Lecce ("Osservazioni grammaticali della lingua albanese" Roma, 1716). Sačuvano je pismo koje je Sagagni poslao carici Mariji Tereziji potkraj rujna 1775. godine u kojem, uz ostalo, moli caricu da se odobri tiskanje njegove gramatike albanskog jezika. Carica je dopisom od 7. listopada te godine prosljedila pismo kr. hrvatskom vijeću u Varaždinu sa zahtjevom da se gramatika prouči i da joj se dostavi o njoj mišljenje. Nakon što je carici dostavljeno pozitivno mišljenje o rukopisu, stiglo je njezino rješenje od 13. svibnja 1776. godine u kojem stoji da se dvorski tiskar Trattner obvezao da će u svojoj tiskari u Varaždinu Sagagnievu gramatiku tiskati.

Daljnjih tragova u dokumentima o ovoj gramatici Laszowski nije našao, a niti je dosada poznato da li je ta knjiga tiskana. Nijedan primjerak tiskane gramatike nije otkriven, a ne zna se ni gdje se nalazi njezin rukopis – ako se do danas uopće sačuvao.²⁴

U razdoblju između dva svjetska rata, osim spomenutih znanstvenika i publicista, pisali su o albanološkim temama i mnogi drugi, posebno jezikoslovci. Tu je najprije Petar SKOK, veliki balkanolog, koji se u nekoliko svojih radova osvrnuo na pitanja albanskog jezika te na odnose albanskog i slavenskih jezika.²⁵ Drugi poznati hrvatski jezikoslovac, Anton MAYER, inače vrsni stručnjak za ilirski jezik, također se dotakao pitanja Albanaca, posebice odnosa albanskog prema ilirskom jeziku.²⁶

Može se ipak reći da nakon smrti Milana Šufflaya nije u međuraću bilo, osim na području jezikoslovlja, značajnijih albanoloških radova u Hrvatskoj. U stvari, tek krajem 60-ih godina oživljava zanimanje u Hrvatskoj za albanološke teme.

Neke od tih tema se jednostavno nisu mogle izbjeći, jer su se nametale zbog zajedničke sudbine koju su neko vrijeme dijelile primorska Hrvatska i Albanija. To se posebno odnosi na vrijeme od XVI. stoljeća pa do pada Mletačke Republike, kada je u Zadru imao sjedište mletački generalni providur za Dalmaciju i Albaniju. Ta je činjenica imala za posljedicu pojavu niza radova u hrvatskoj historiografiji u kojima se obrađuju i događaji koji se odnose na povijest Albanaca. Hrvatski znanstvenici nisu albansku problematiku ni mogli izbjeći, jer u zadarskom Državnom arhivu gdje se čuvaju isprave iz mletačkog doba dokumenti koji govore o događajima u Dalmaciji i Albaniji toliko su isprepleteni da ih je vrlo teško odvojiti. Stoga se ne treba čuditi što u radovima hrvatskih povjesničara i arhivista o mletačkoj upravi u Dalmaciji vrlo

²⁴ E. Laszowski je napisao o P. Sagagniu i natuknicu u ediciji Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925 – 1925, Zagreb 1925, 234.

²⁵ Svoje je radove tiskao u časopisima Zeitschrift für romanische Philologie (1924), Arhiv za arbanašku starinu, jezik i etnologiju (1924, 1925, 1929), Ilustrirani vjesnik (1946), Srpska riječ (1946), Ddturnia, Tirana (1929) itd. Vidi podatke u: P. Skok, Bibliografija radova. Ljetopis JA, 54 (1949), 194 i d.

²⁶ O pitanju jezičnih ili albanskih veza pisao je članak Podrijetlo albanskog jezika. Je li albanski jezik potekao iz ilirskoga? Hrvatski narod, 6 (1944), br. 989 (10. III), 6 i u svojoj knjizi Die Sprache der alten Illyrier, Bd. I-II. Wien 1957 – 1959, posebice u sv. I, 13 – 15.

često nalazimo i podatke o Albancima i Albaniji. To vrijedi posebno za radove u kojima se izravno govori o radu generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju.²⁷

Niz radova o Albancima i njihovoj prošlosti napisao je poznati hrvatski povjesničar Stjepan ANTOLJAK, koji je neko vrijeme živio i radio u Prištini te na tamošnjem sveučilištu osnovao Katedru za povijest. Istraživao je dugi niz godina arhivske izvore za povijest Albanaca u arhivima u Beču i Rimu, dao je mikrofilmirati tu građu i predao ju je na daljnje korištenje Pokrajinskom arhivu Kosova u Prištini. Pisao je radove o povijesti Albanaca, njihovoj borbi za nacionalni alfabet itd.²⁸

Vrlo mnogo se pisalo, posebice u novije vrijeme, o Albancima koji su u doba renesanse živjeli i radili na hrvatskoj obali. Tu je najprije znameniti kipar i graditelj Andrija ALEŠI, rođen u Draču, ali koji je svoj umjetnički opus ostvario u Splitu, Trogiru, Zadru i Rabu. O njemu je pisao već Ivan Kukuljević Sakcinski 1858. godine, a onda i mnogi drugi – Ljubo KARAMAN, Cvito FISKOVIĆ, Krno PRIJATELJ, Ivo PETRICIOLI, a prije desetak godina (1981) tiskao je o tom umjetniku monografiju na albanskom jeziku zagrebački arhitekt Andrija MUTNJAKOVIĆ.²⁹

O "najznamenitijem astronomu koji je djelovao na području Hrvatske u XV. stoljeću (Ž. Dadić) Gjonu Gazulliu, rođenom Albancu, koji je živio i radio u Dubrovniku pisali su Šime JURIĆ,³⁰ Mirko Dražen GRMEK,³¹ Žarko DADIĆ³² i Jorjo TADIĆ,³³ koji su na osnovi arhivskih istraživanja uspjeli u glavnim crtama rekonstruirati život i rad tog albanskog doseljenika.

²⁷ O tome vidi posebno Maja Novak, Kada i kako je došlo do formiranja službe generalnog providura Dalmacije i Albanije, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 15 (1968), 91 – 112; Ista, Generalni providuri Dalmacije i Albanije u XVIII. stoljeću prema ocjeni neslužbenih suvremenika, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 4 – 5 (1958 – 1959), 341 – 371.

²⁸ Objelodanio je sljedeće radove iz albanologije: Prilog historijatu borbi Albanaca za svoj alfabet, Gjurmime albanologjike, 8 (1969) 1, 23 – 57; Albanac Pavle iz Lješa "Rex Albanensium" (1369), Godišnjak Arhiva Kosova, 2 – 3 (1966 – 1967), 121 – 126; Izveštaj austro-ugarskog uhode o prilikama na teritoriji između Plevlja i Peći 1903. godine (u suradnji s Ismetom Dermakuom), Godišnjak Arhiva Kosova, 2 – 3 (1966 – 1967), 255 – 271; Ku gjendej Sfetigradi?, Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave historike, 8/1978, 47 – 72; Jesu li Hrvati sudjelovali u Kosovskoj bici 1389. godine? Historijski zbornik, 47 (1989), 1, 37 – 55; Lidja e Prizrenit ne driten e lendes arkivore ne Vjenes dhe ne Rome, Konferenca shkencore e 100-vjetorit te Lidjes shqiptare te Prizrenit Prishtine, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosoves, 1981, Vell. 1, 351 – 358.

²⁹ Detaljne bibliografske podatke o tom umjetniku, s opširnim (ali ne i potpunim) popisom radova o njemu, nalazimo u članku Krno Prijatelja, Aleši, Andrija u Hrvatskom biografskom leksikonu, knj. I, Zagreb 1983, 76 – 78. Od važnijih radova izdvajamo: Ljubo Karaman, Umjetnost u Dalmaciji XV i XVI vijeka, Zagreb 1933, 69 – 96; Cvito Fisković i Krno Prijatelj, Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i u Rabu, Split 1948; Ivo Petricoli, Alešijev reljef sv. Jeronima u Zadru, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, 26 – 59 (1954 – 1957), 1, 270 – 273; Andrija Mutnjaković, Andreas Alexius Pirota. Prishtine; Rilindja, 1981. (s potpunom bibliografijom radova o A. Alešiju).

³⁰ Šime Jurić, Prilozi biografiji Ivana Gazulića, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, 8-9 (1960 – 1961), 447 – 479.

³¹ Mirko Dražen Grmek, Hrvati i sveučilište u Padovi, Ljetopis JAZU, knj. 62, 1957, 353 – 354; Mirko Dražen Grmek i Žarko Dadić, O astronomu Ginu Gazulu i dubrovačkom traktatu o astrolabu, Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku, 13 – 14 (1976), 53 – 94.

³² Žarko Dadić, Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata. I. Zagreb 1982, 46.

³³ Jorjo Tadić, Johannes Gazulus, dubrovački humanista XV veka, Zbornik Filozofskog fakulteta, Beograd, 8 (1964), sv. 2, 428 – 454.

Niz drugih stručnjaka se posljednjih nekoliko godina bavilo različitim albano-loškim temama u Hrvatskoj. Branimir GUŠIĆ pisao je o prastarom kalendaru pastira iz Prokletija.³⁴ Ovaj liječnik i antropogeograf dugo je obilazio sjevernu Albaniju i Prokletije, skupljao je vrlo vrijednu etnografsku i drugu građu, ali nije mnogo objelodanio od onoga što je tamo vidio i proučavao.

Boraveći često sa svojim mužem Branimirom u sjevernoj Albaniji od vremena prije II. svjetskoga rata, ali posebice u vremenu između 1947. i 1964. godine, prikupila je Marijana GUŠIĆ, etnolog i dugogodišnji direktor Etnografskog muzeja u Zagrebu, opsežnu dokumentarnu građu o nošnji sjevernih albanskih plemena. Posebice se zanimala za zvonoliku suknju, tzv. džubletu (xhublete), paleobalkansku nošnju koja je zarana privukla pozornost istraživača (Artur Hoberlandt, Frans Nopesa i dr.), a koja je u posljednje vrijeme predmet intenzivnog zanimanja albanskih etnologa (Rrok Zojzi, Andromaqi Gjergji, Bep Jubani).

O toj izvanredno zanimljivoj nošnji, čija je uporaba dokumentirana od brončanog doba do danas na Balkanu, napisala je M. Gušić dosada najopsežniji rad i time dala vrlo vrijedno prinos hrvatskoj albanologiji. Valja posebno upozoriti da su u njezinu radu detaljno opisani i korišteni primjerci džublete (8 komada) koje je autorica sama prikupila na terenu i poklonila zagrebačkom Etnografskom muzeju.³⁵

Hrvatski arhivisti i povjesničari su, skupljajući i objavljujući isprave koje se odnose na Hrvate, pronašli i one koje se odnose na Albance i Albaniju. Posebno su česti bili u tim ispravama podaci o Albancima koji su u velikom broju od srednjega vijeka dalje boravili i radili u hrvatskim primorskim gradovima. U brojnim zbirkama dokumenata koje su hrvatski znanstvenici objelodanili (Š. LJUBIĆ, T. SMIČIKLAS, A. MAYER, M. BARADA, G. NOVAK, J. LUČIĆ i dr.) ima vrlo mnogo podataka o Albancima, a arhivist Karlo HORVAT, koji je dugo radio u rimskim arhivima, napisao je i posebne radove o dokumentima koje je otkrio i koji se odnose na Albance.³⁶

Od novijih hrvatskih znanstvenika koji su pisali o pojedinim albano-loškim pitanjima treba posebno spomenuti Bernarda STULLIA, direktora Državnog arhiva u Zagrebu, koji je napisao opširan i vrlo dobar rad o albanskom pitanju u sklopu šire balkanske politike toga vremena. Posebno se osvrnuo na političko značenje Alban-

³⁴ Branimir Gušić, *Z Prokletiji – Bješkat e Nemuna*, Sborniku Československe společnosti zeměpisane, 40 (1934), seš. 1–2 i 3–4; *Isti*, *Iz istočnih Prokletija*, *Priroda*, 29 (1939), br. 5, 134–143; *Isti*, *Naučna ekskurzija u sjevernoalbanske planine*, *Ljetopis JAZU*, knj. 55, 1949, 93–96; *Isti*, *Kalendar prokletijskih pastira*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 40, 1962, 169–174.

³⁵ Marijana Gušić, *Zvonolika suknja džubleta u ženskoj nošnji Malisora*, *Godišnjak*, Centar za balkanološka ispitivanja, 22 (1986), 109–181. Na Albance se odnosi i njezin rad pod naslovom *Ostajnicatombelija-virdžin kao društvena pojava u: Rad VIII. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*. Cetinje 1958.

³⁶ Karlo Horvat, *Novi historijski prilozi za povijest Albanije iz rimskih arhiva*, *Vjesnik Zemaljskog arhiva*, 1910, 79–106 i 163–185; *Isti*, *Novi historijski prilozi za povijest Albanije iz rimskih arhiva*, *Vjesnik Državnog arhiva*, 1937, 42–60. Na Albaniju se odnose i mnoge isprave koje je K. Horvat objelodanio u opširnom radu *Monumenta historica nova historiam Bosniae et provinciarum vicinarum illustrantia*, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 21 (1909).

ske lige i njezine međunarodne implikacije, kao i njezina značenja za rješavanje albanskog pitanja.³⁷

Vrlo značajan doprinos albanologiji dao je i povjesničar Bogdan KRIZMAN. Zaslužan je što je 1977. godine objavio elaborat o Albaniji iz 1939. godine što ga je izradio dr. Ivo Andrić, poznatiji kao književnik, a manje poznat i kao pomoćnik ministra za vanjske poslove. Na traženje tadašnjeg predsjednika vlade i ministra vanjskih poslova Milana Stojadinovića izradio je Andrić taj elaborat u kojem je predložio podjelu Albanije između Italije i Jugoslavije. Jedna rečenica iz tog elaborata dovoljna je da otkrije kako je Andrić gledao na Albance i albansku državu: "Podelom Albanije nestalo bi privlačnog centra za arbanešku manjinu na Kosovu koja bi se u novoj situaciji lakše asimilovala ... Pitanje iseljenja Arbanasa muslimana u Tursku također bi se izvelo pod novim okolnostima, jer ne bi bilo nikakve jače akcije da se to sprečava."³⁸

Taj dotada nepoznati Andrićev spis izazvao je silno ogorčenje Albanaca, kako onih na Kosovu tako i onih u Albaniji, jer ono što je Andrić predlagao savršeno se uklapalo u rasističke teorije koje su u to vrijeme bile u modi u nekim zemljama Europe, posebice u Hitlerovoj Njemačkoj, čiji je poklonik, inače, Andrić bio.

Zanimljiv članak na osnovi arhivskih istraživanja u Državnom arhivu u Dubrovniku o pomorskim vezama između Albanije i Dubrovnika napisao je Josip LUETIĆ,³⁹ dok Vinko IVANČEVIĆ, također na osnovi arhivskih istraživanja, piše o izvozu drva iz Albanije u Dubrovnik u XVIII. i XIX. stoljeću.⁴⁰

Hrvat je Janjevac Lazar DODIĆ, koji je veći dio svoga radnog vijeka proveo kao albanolog na sveučilištu u Bochumu (Njemačka), posebno se bavio M. Suflayem i njegovim doprinosom albanologiji,⁴¹ no pisao je i o albanskom pjesniku Gj. Fishti i njegovim vezama s hrvatskim književnicima⁴² te o drugim albanološkim temama.

Od novijih hrvatskih jezikoslovaca albanskim jezikom i odnosom tog jezika s ilirskim bavi se Radoslav KATIČIĆ. U svojoj knjizi o starim balkanskim jezicima posebno se osvrnuo na pitanje podrijetla albanskog jezika. Odbacio je argumentirano tezu o tračkom podrijetlu tog jezika i prihvatio onu o izravnoj povezanosti albanskog i ilirskog jezika podupirući tako i mišljenje velike većine stručnjaka o ilirskom podrijetlu albanskog naroda.⁴³

³⁷ Bernard Stulli, Albansko pitanje (1875 – 1882). Rad JAZU, knj. 318, 1959, 287 – 391.

³⁸ Bogdan Krizman, Elaborat dra Ive Andrića o Albaniji iz 1939. godine, Časopis za suvremenu povijest, 9 (1977), br. 2, 77 – 89.

³⁹ Josip Luetić, Landruesit detarë, marina tragtare dhë veprimtaria e porteve të Vlorës, Durrësit e Lezhës dhë lidjet nautike-komerciale të Shqiptarëve me Dubrovnikasit në vitet 1566 – 1584, Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave historike, 14 (1984), 111 – 136; 15 (1985), 97 – 118. U nešto skraćenom obliku tiskano i u prijevodu: Moreplovc, trgovačka mornarica i lučka djelatnost Valonc, Drača i Lješë i nautičko-komercijalne veze Albanaca s Dubrovčanima 1566 – 1586. godine. U: Gradska kultura na Balkanu (XV – XIX vek). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1988, 33 – 61.

⁴⁰ Vinko Ivančević, Eksportimi i drurit nga Shqipëria në Raguzë dhë ndërtesat raguziane të anijeve në Shqipëri në shek. XVIII e XIX, Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave historike, 2 (1972), 103 – 113.

⁴¹ Vidi bilj. br. 14.

⁴² Lazar Dodić, Gjergj Fishta – život i rad (1871 – 1940), Marulić, 8 (1975), br. 4, 275 – 285.

⁴³ Radoslav Katičić, Ancient Languages of the Balkans. P. I-II. The Illyric – Paris: Mouton, 1976.

Pitanjem odnosa Starih Ilira i Albanaca bavio se i Aleksandar STIPČEVIĆ,⁴⁴ dok Ivan PEDERIN piše o tome kako je njemački književnik Georg Briting uzeo Albaniju kao motiv svojih literarnih djela.⁴⁵

Tragični događaji na Kosovu od 1981. godine dalje imali su kao posljedicu golem broj članaka u novinama i časopisima, ali i radova u obliku posebnih publikacija. Među njima posebno treba spomenuti knjigu "Kosovo. Bitka bez iluzija" (Zagreb, Centar za informacije i publicitet, 1989) zagrebačkog novinara Darka HUDELISTA. No dok je u toj knjizi dan izuzetan novinarski prikaz onoga što se na Kosovu događa i o onome što se u toj pokrajini razmišlja, dotle se u jednoj drugoj knjizi, koja je također nastala u povodu tragičnih kosovskih događaja, a koju je napisao dr. Branko HORVAT, poznati ekonomist i javni radnik, pokušava prodrijeti historijski i politički u zamršeno pitanje Kosova, ali i u pitanje Albanaca općenito u Jugoslaviji s povijesnog, ekonomskog i političkog aspekta. Knjiga je pobudila silno zanimanje javnosti zbog zanimljivih i neortodoksnih razmišljanja ovog sveučilišnog profesora o načinima rješavanja kosovskog pitanja.⁴⁶

Pojačano zanimanje za Albance u svezi s kosovskim događajima u hrvatskoj javnosti rezultiralo je i knjigama zagrebačkog novinara Pere ZLATARA,⁴⁷ a i jednom vrlo zanimljivom knjigom o stradanjima Albanaca na Kosovu koju su uredili dr. Zvonimir ŠEPAROVIĆ i dr. Eshref ADEMAJ. Radi se o zborniku članaka koji su tiskani u posebnom broju časopisa "Viktimologija" (god. 2, 1991, br. 1 – 2) koji izlazi u Zagrebu u izdanju Hrvatskoga žrtvoslovnog društva. U njemu su tiskani radovi o stradanjima Albanaca na Kosovu, o grozotama srbijanske politike u toj pokrajini.⁴⁸

Posebnu pozornost hrvatskih znanstvenika, publicista i novinara privuklo je najveće naselje Albanaca na hrvatskoj obali Jadrana – Arbanasi kod Zadra.⁴⁹

O albanskom jeziku na str. 184 – 188 (The origin of Albanian). O tome je R. Katičić govorio na I. kolokviju o ilirskim studijama u Tirani 1972. godine. Njegov referat pod naslovom *L'anthroponymie illyrienne et l'ethnogenèse des Albanais* objelodanjen je u časopisu *Iliria*, Tirana, 5 (1976), 79 – 82.

⁴⁴ Aleksandar Stipčević, *Simbolismo illirico e simbolismo albanese*. *Iliria*, Tirana, 5/1976, 233 – 236; *Zmija kao čuvarica groba*. Prilog proučavanju ilirskih ostataka u suvremenim narodnim običajima, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 49, 1983, 625-629; *Nastanak albanskoga naroda*. U: *Albanci*, Ljubljana, 1984, 9 – 22.

⁴⁵ Ivan Pederin, *Bosnja, Hercegovina dhë Shqipëria si tregues letrar në trajtimet ekspresioniste dhë surrealiste të Georg Briting-ut*, *Gjurmime albanologjike*, *Seria e shkencave historike*, 12 (1982), 227 – 242.

⁴⁶ Branko Horvat, *Kosovsko pitanje*. Zagreb 1988. (2. izd. 1990).

⁴⁷ Pero Zlatar, *Enver Hodža; politička biografija*, Beograd 1986; *Albanija u eri Envera Hodže*. Sv. I – II. Zagreb 1984.

⁴⁸ *Kosovo žrtva*. Studija i dokumentacija o stradanjima Albanaca na Kosovu. Urednici dr. Zvonimir Šeparović i dr. Eshrev Ademaj. Zagreb 1991.

⁴⁹ Od kraja 1944. godine naselje je ušlo u sastav grada Zadra tako da je izgubilo status posebnog naseljenog mjesta koje su dotad Arbanasi uživali. O Arbanasima su, osim hrvatskih znanstvenika, pisali i brojni inozemni stručnjaci. Popis radova o ovom naselju vidi u Aleksandar Stipčević, *Bibliografija radova o zadarskim Arbanasima*, *Radovi Centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 24 (1977), 341 – 358. Rad je ponovno tiskan u publikaciji A. Stipčević, *Kulturno-povijesni spomenici u Arbanasima (Zadar)*. Povodom 250-godišnjice doseljenja zadarskih Arbanasa. Zadar, Centar JAZU u Zadru, 1977 (Posebna izdanja), 37-54. Tu je uvršteno oko 170 znanstvenih, stručnih i novinskih članaka i knjiga.

Prvi ozbiljniji rad o zadarskim Arbanasima napisao je upravitelj hrvatske učiteljske škole u Arbanasima pjesnik i prevoditelj Stjepan Buzolić. U Zadarskom "Narodnom koledaru", kojemu je bio urednik, tiskao je rad o nadbiskupu Vicku Zmajeviću i njegovoj ulozi u preseljenju albanskih obitelji iz okolice Skadra u neposrednu blizinu Zadra.⁵⁰ Buzolić je u tom članku mnogo više govorio o samom mjestu, običajima njihovih žitelja i povijesti negoli o Zmajeviću, odnosno o onome što je Zmajević učinio za preseljenje Albanaca u Zadar. Nije se služio arhivskim izvorima, pa nije ni mogao o toj ulozi Zmajevića reći više od onoga što se inače znalo i što se moglo pročitati u natpisima što su ugrađeni u arbanasnoj župnoj crkvi i obližnjem župnom dvoru. No podaci koje daje o životu u Arbanasima dragocjeni su, jer su u tom članku prvi put opisani narodni običaji, koji su kasnije, pod utjecajem okoline, nestali.

Mnogo važniji je rad zadarskog povjesničara Tullia ERBERA. Na osnovi temeljitih istraživanja u zadarskom arhivu, kao i prema kazivanju samih Arbanasa, napisao je temeljitu studiju, koja je do danas u nekim svojim elementima ostala nezamjenjivom.⁵¹ Autor je uspio rekonstruirati sve glavne događaje vezane za pripremu albanskih obitelji za odlazak iz starog kraja, za njihovo putovanje prema Zadru te njihov smještaj u novoj sredini. Iz obilja dokumenata koji se čuvaju u Državnom arhivu rekonstruirao je i život doseljenika u prvim godinama života u okolici Zadra, a dao je i neke podatke o životu zadarskih Arbanasa u vrijeme kada je svoju knjigu pisao. Knjiga je napisana s talijanskog stajališta, ali se mora reći da znanstvena vrijednost tog rada nije zbog toga manja.

Koncem XIX. i početkom XX. stoljeća o Arbanasima pišu mnogi znanstvenici i novinari. Posebno treba istaknuti lingvista Franca MIKLOŠIČA, Slovenca, koji je živio u Beču i koji je u izdanju Bečke akademije tiskao značajan rad o albanskom jeziku u kojem je, na osnovi podataka što ih je dobio od poznatog zadarskog stručnjaka za glagoljašku književnost Ivana Berčića, donio i podatke o mjestu Arbanasi, kao i oko 200 riječi iz govora njegovih stanovnika.⁵² Bio je to prvi lingvistički rad u kojem je znanstvena javnost upozorena na važnost proučavanja toga govora za povijest albanskog jezika. U tom radu Miklošič donosi i nekoliko zanimljivih podataka o Arbanasima, koje mu je, kako izričito kaže, poslao Berčić. Po tim podacima u Arbanasima su tada bila 1174 stanovnika. Zanimljivo je da o demografskom rastu zadarskih Arbanasa nalazimo podatke i u spomenutom radu S. Buzolića. Autor konstatira da se Arbanasi "strašno umnožavaju". Buzolić tvrdi da ih je "kroz ovo desetak posljed-

⁵⁰ Stjepan Buzolić, Zadarski Arbanasi i Prabiskup Zmajević, Narodni koledar, 6 (1868), 76 – 84. O tome kako je Buzolić pisao o Arbanasima v. Niko Karuč, Pjesnik Buzolić o zadarskom predgradu, Glas Zadra, 5 (1954), br. 138 (6. II), str. 3; Istiti, Stjepan Buzolić i zadarski Arbanasi. U: Učiteljska škola Zadar 1866 – 1956, Zadar 1956, 237 – 239.

⁵¹ Tullio Erber, La colonia albanese di Borgo Erizzo presso Zadar. Cenni storici raccolti dai documenti dell'I. R. Archivio Luogotenenziale. Dubrovnik 1883, (Biblioteca storica della Dalmazia – Biblioteca za povijest dalmatinsku, 6). Ta je knjiga pretiskana u nastavcima u zadarskom časopisu Rivista dalmatica tijekom 1936. i 1937. godine. Godine 1937. izašlo je 2. izdanje u Zadru. U povodu proslave 250. obljetnice doseljenja Arbanasa u zadarsku okolicu tiskana je skraćena verzija tog rada pod istim naslovom u Rivista dalmatica, Roma, 47 (1976), fasc. III – IV, 71 – 100. O toj knjizi vidi Niko Karuč, Kako je Tulije Erber pisao o zadarskim Arbanasima, Zadarska revija, 3 (1954), br. 1, 71-74.

⁵² Franc Miklošič, Albanische Forschungen, Denkschriften der k.k. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe, Bd. 19 (1870), 337 – 374; Bd. 20 (1871), 1 – 88, 315 – 323.

njih godina naraslo do 300 u samom selu".⁵³ Miklošič također bilježi da se u kućama govori isključivo arbanaški i da djeca do sedme godine znaju samo materinski jezik, a onda da u školi nauče "hrvatski, ali i talijanski tako da svi odrasli govore sva tri jezika". Spominje također zanimljiv podatak da mu je Berčić poslao mali popis arbanaških riječi ("ein kleines Verzeichniss von Wörtern aus der Sprache der Albanier Dalmatiens"), ali i neke pjesme na tom jeziku ("und einige Lieder")⁵⁴ što dokazuje da su se u to vrijeme u Arbanasima pjevale narodne pjesme.

Arbanaškoj crkvenoj povijesti dužnu pozornost posvećuje i lokalni zadarski povjesničar Carlo Federico BIANCHI u svojoj knjizi "Zara cristiana". Tu opisuje staru, kasnije razrušenu crkvu u središtu mjesta, kao i druge crkve koje su se nalazile na području mjesta, od kojih su neke bile tu prije negoli su se Arbanasi doselili, a dao je i popis župnika u Arbanasima, kao i vrijedne podatke o dr. Ivi Petaniu, rođenom u Albaniji, koji je s ostalim doseljenicima došao u Zadar, pa ga je Zmajević poslao na studije u Rim, gdje je doktorirao i postao biskup.⁵⁵

Uključivanje zadarskih Arbanasa u politička zbivanja u Zadru koncem XIX. i početkom XX. stoljeća rezultiralo je velikim brojem novinskih članaka o njima i njihovoj prošlosti, posebice u zadarskom tisku. Strastveno angažiranje arbanaške inteligencije na strani starčevićanaca dovelo je i do održavanja konferencije starčevićanaca zadarskog kotara u Arbanasima 1898. godine, o čijem je radu objelodanjena posebna knjižica.⁵⁶

Druga konferencija starčevićanaca održana je u Arbanasima 1906. godine i na njoj su aktivno sudjelovali i neki Arbanasi, o čemu je detaljno izvještavao ondašnji zadarski tisak.⁵⁷

Knjižicu koju je objelodanio domaći sin, svećenik i vrsni glazbenik Mijo ĆURKOVIĆ pod naslovom "Povijest Arbanasa kod Zadra" nije moguće svrstati u znanstvena djela.⁵⁸ Ćurković je bio sjajan glazbenik,⁵⁹ ali slab povjesničar, tako da se o toj

⁵³ Stjepan Buzolić, l.c., str. 78.

⁵⁴ F. Miklošič, l. c., 19/1870, 345. U Miklošičevoj rukopisnoj ostavštini koja se čuva u Trezoru Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu nalazi se nedatirani popis arbanaških riječi koje je Ivan Berčić poslao Miklošiču. Taj popis nosi naslov Njokoliko rieči upotrijebljenih od Arnauta naseljenih u Zadarskom predgrađu Arbanasi. Sadržava oko 140 arbanaških riječi i odgovarajuće njihovo značenje na hrvatskom (Sign. R 6241-6). Na signaturi R 4468-5 nalazi se Albanske pjesme s prijevodom i rječnikom napisan rukom I. Berčića. Tu se nalaze dvije arbanaške narodne pjesme i njihov prijevod na hrvatski jezik. Priložen je uz to popis riječi. Berčić tu daje i neke ortografske znakove za glasove kojih nema na hrvatskom, npr. λ "izgovara se nešto slabije od poljskog ł" itd. Vidi o tome i u: Tomo Maretić, Život i rad F. Miklošiča, Rad JAZU, 111, 1892, 110 – 111.

⁵⁵ Carlo Federico Bianchi, Zara cristiana. Vol. I. Zara 1877, 222-223, 468-470, 478-479; Vol. II, Zara 1879, 168 – 170.

⁵⁶ Konferencija Starčevićanaca na 19. listopada 1898. u Arbanasima, Zadar, 1898. O toj konferenciji pisao je u novije vrijeme Niko Karu, Jedna konferencija u Arbanasima 1898. godine, Glas Zadra, 18, XII, 1953.

⁵⁷ Izvještaj skupštine stranke prava, držane u Arbanasima kraj Zadra, 25. srpnja 1906. Hrvatska kruna, 14 (1906), br. 162 (26. VII), 1 – 2; br. 163 (27. VII), 1 – 2; br. 164 (28. VII), 1; br. 165 (30. VII) 1.

⁵⁸ Mijo Ćurković, Povijest Arbanasa kod Zadra, Šibenik 1922.

⁵⁹ O M. Ćurkoviću kao glazbeniku v. Božidar Širola, Muzički život u Zadru. U: Zadar – Zbornik, Zagreb 1964, 605, gdje se navodi i ranija literatura. Od novije literature treba spomenuti Niko Karu, Zadarski muzičar Mihovil Ćurković, Narodni list, Zadar, 30. XII. 1961.

knjižici može govoriti samo kao o diletantskom radu namijenjenu puku. Rađen je najviše na osnovi podataka uzetih iz Erberove knjige. Ipak, knjižica sadržava i neke zanimljive podatke o životu zadarskih Arbanasa, o poznatim arbanaškim intelektualcima i sl., koji mogu poslužiti za upoznavanje prilika u tom naselju u vrijeme kada je autor tu knjižicu pisao.⁶⁰ Knjižica je dugo u Arbanasima služila kao glavni izvor informacija o prošlosti Arbanasa, o župnoj crkvi i o poznatijim ljudima iz Arbanasa.

U razdoblju poslije II. svjetskog rata niz hrvatskih stručnjaka bavi se Arbanasima. Među njima se prvi javio Vjekoslav MAŠTROVIĆ koji u zadarskim Arbanasima nije napisao nijedan poseban rad, ali se u nekoliko svojih radova osvrnuo na ljude i događaje u Arbanasima.⁶¹

Značajan prinos poznavanju zadarskih Arbanasa, kao i albanologiji općenito, dao je filolog, psiholog i leksikograf dr. Kruno KRSTIĆ, po rođenju i sam zadarski Arbanas. Rad u Državnom arhivu u Zadru iskoristio je za proučavanje dokumenata koji govore o doseljenu Arbanasa u Zadar, pa je u povodu 225. obljetnice početka tog doseljavanja napisao za list "Glas Zadra" oveći članak u kojem je iznio neke od svojih arhivskih istraživanja.⁶²

Mnogo opširniji je njegov rad o doseljenu Arbanasa u kojem je detaljno rekonstruirao sve važnije pojedinosti o napuštanju staroga kraja, putovanju u Zadar i smještavanju u novom kraju.⁶³

K. Krstić je napisao i rječnik govora zadarskih Arbanasa u kojem je sakupio oko 4000 riječi koje upotrebljavaju zadarski Arbanasi. U taj su rječnik uvrštene hrvatske i talijanske riječi koje su u upotrebi u Arbanasima. Arbanaške riječi protumačene su hrvatskim, pa se može reći da se u ovom slučaju radi zapravo o dvojezičnom arbanaško-hrvatskom rječniku.⁶⁴ Tim svojim radovima K. Krstić se uvrstio u najzaslužnije hrvatske albanologe.

Jedan drugi zadarski Arbanas, Niko KARUC, napisao je niz novinskih i stručnih članaka o zadarskim Arbanasima u "Glasu Zadra", "Zadarskoj reviji" i u zborniku "Učiteljska škola Zadar 1866 – 1956". Najvećim se dijelom ti članci odnose na noviju

⁶⁰ Negativnu ocjenu toga rada dao je Niko Karuc, Mještani o svom mjestu, Glas Zadra, 5 (1954), br. 136 (23. I), str. 4. Preštampano u autorovoj knjizi O zadarskim Arbanasima, Zadar 1985, 16 – 19.

⁶¹ Npr. u knjizi Spomendani grada Zadra, Zadar 1946, pa u članku Hrvatska društva u Zadru (1848-1920) koji je tiskan u Zborniku Zadar, Zagreb 1964, gdje spominje i hrvatska društva u Arbanasima u članku o sokolskom pokretu u Zadru, koji je tiskan u časopisu Povijest sporta, (Zagreb), 8 (1977), br. 31, itd.

⁶² Kruno Krstić, Zadarski Arbanasi. Prilikom 225. godišnjice prvog doseljavanja, Glas Zadra, 2 (1951), br. 30 (21. VII), 3.

⁶³ Isti, Doseljenje Arbanasa u Zadar. U: Zbornik Zadar, Zagreb 1964, 169-194. Taj je rad preveden na albanski i izašao u nastavcima u listu Rilindja u Prištini tijekom 1968, pod naslovom "Dyndja e Arbëneshëve në Zadrë. U nešto proširenoj verziji ovaj je rad izašao i kao posebna knjiga pod naslovom Doseljenje Arbanasa u Zadar, Zadar 1988. (Izdanja Mjesne zajednice Arbanasi, knj. 3). Na str. 64-65 nalazi se i autorova biografija.

⁶⁴ Isti, Rječnik govora zadarskih Arbanasa. Zadar 1987. (Izdanja Mjesne zajednice Arbanasi, knj. 2). Pojava tog rječnika ocijenjena je kao značajan događaj u albanologiji, o čemu svjedoče i brojni prikazi od kojih treba spomenuti: V. Cvetičanin, u Narodnom listu (Zadar), 36 (1987), 17. X: T. Chiarioni u La Rivista dalmatica, 59 (1988), 244 – 246; M. Halimi u listu Rilindja, 1987, 21. XI, 13; I. Ajeti u listu Fjala, Priština 1988, 1 – 15. I. O životu i radu dr. Krune Krstića v. Ivan Stettin (tj. Mladen Švab), U spomen Krunoslavu Krstiću, Marulić, 21 (1988), br. 3, 316 – 321.

povijest Arbanasa (radnički pokret, "Hrvatska pučka knjižnica", Poljoprivredna stanica u Arbanasima, Stjepan Buzolić i Arbanasi itd.). Posebno su vrijedni članci u kojima iznosi svoja sjećanja na ljude i događaje iz vremena prije i za vrijeme prvog svjetskog rata.⁶⁵

Arbanas po rođenju je i učitelj Budimir PEROVIĆ koji je pisao članke o jeziku zadarskih Arbanasa.⁶⁶

Vrlo zanimljiv rad napisao je Ante Maria STRGAČIĆ. Na osnovi dokumenata koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru iznio je podatke o pokušaju izdavanja novina na arbanaškom jeziku 1897. godine.⁶⁷

Na kraju treba spomenuti i Josipa Marušića (Beppo Marussi), rođenog Arbanasa, koji je napustio svoje rodno mjesto potkraj II. svjetskog rata i ostatak života proveo u Italiji. Napisao je dvadesetak članaka o događajima u Arbanasima, o narodnim običajima, o poljoprivrednoj stanici u Arbanasima, o hrvatskoj učiteljskoj školi itd. Sve svoje članke tiskao je u iredentističkim listovima i časopisima ("Zara", "Difesa adriatica", "La Rivista dalmatica"). Od njegovih članaka posebno treba upozoriti na opširniji rad o Učiteljskoj školi⁶⁸ i vrlo zanimljiv članak, napisan dijelom i na temelju sjećanja autorovih, o posjetu albanskog političara i pisca Fra Nolia Arbanasima 1913. godine i posjetu delegacije zadarskih Arbanasa Albaniji iste godine.⁶⁹

Niz članaka napisali su i drugi znanstvenici i novinari, no radi se najvećim dijelom o novinskim člancima.⁷⁰

Treba na kraju spomenuti da dosada u Hrvatskoj nije postojala institucija koja bi sistematski proučavala albanologiju. Tek u novije vrijeme pokrenuta je inicijativa da se u okviru Zagrebačkog sveučilišta osnuje Zavod za albanologiju sa zadatkom da se bavi jezikom, kulturom, poviješću itd. albanskog naroda, posebno pak albansko-hrvatskim odnosima od srednjega vijeka do danas.

⁶⁵ Ti su radovi sabrani u postumnoj autorovoj knjizi O zadarskim Arbanasima, Zadar 1985. (Izdanja Mjesne zajednice Arbanasi, knj. 1).

⁶⁶ Budimir Perović, Nji shikim në trajtat e futurit në të folunën e Arbëneshëve të Zadrës, Jeta e re, Priština, 6 (1954), nr. 4, 353 – 358; Isti, Poljet ndihmetare në të folmen e arbëneshëve të Zadrës, Përparimi, Priština 1980, nr. 6, 803 – 812. Izašlo i časopisu Studime filologjike, Tirana, 35 (18), 1981, nr. 1, 107 – 115.

⁶⁷ Ante Maria Strgačić, Pokušaj izdavanja novina na arbanaškom jeziku u Zadru, Radovi. Filozofski fakultet u Zadru. Razdio historije, arheologije i historije umjetnosti, 4 (1962 – 1963), str. 171 – 199. Na temelju tog članka napisao je Muhamed Tërnavarad Ceshtja e botimit të gazetës Zani i Ščyptarit, Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave historike, 12 (1973), nr. 3, 71 – 79.

⁶⁸ Beppo Marussi (Josip Marušić), Il "Preparandio" di Borgo Erizzo (1867 – 1921), La Rivista dalmatica, Roma, 51 (1980), nr. 1 – 2, 107 – 115.

⁶⁹ Isti, Una delegazione di Borgo Erizzo in visita all'Albania nel 1913, Difesa Adriatica, 26 (1972), nr. 26 – 27 (9 – 19. IX), 3.

⁷⁰ Od brojnih novinskih članaka posebno treba spomenuti ove: "Hrvatska čitaonica u Arbanasima", Narodni list, Zadar, 47 (1908), br. 9 (30. I), 3; Niko Morović, Nešto o Arbanasima kod Zadra, Novo doba, Split, 24 (1941), br. 99 (10. IV), 5; Šime Perjić, Tri zaslužna Arbanasa, Narodni list, Zadar, 15 (103), 1964, br. 655 (4. IV), 6; Bernard Paleta, Tri četvrt stoljeća nogometa u Arbanasima, Narodni list, Zadar, 34 (124), 1985, br. 1726-1728 (2. II – 16. II). O Arbanasima su pisali i brojni inozemni stručnjaci (Norbert Jokl, Carlo Tagliavini, Gustav Weigand, Ennio Maserati i dr.) kao i albanski stručnjaci i novinari (Idriz Ajeti, Hasan Kafeshi, Ali D. Jasiqi, Rexhep Qosja i dr.).

Zusammenfassung

GESCHICHTLICHE ENTWICKLUNG DER ALBANOLOGIE IN KROATIEN

Aleksandar Stipčević

Zur Zeit der kroatischen nationalen Wiedergeburtbewegung begannen sich die kroatischen Wissenschaftler und Publizisten auch für die Albanologie und die Albaner zu interessieren, was verständlich ist, bedenkt man die These von Ljudevit Gaj und anderen Anhängern eben dieser nationalen Bewegung, der sog. "Illyrischen Bewegung" von der illyrischen Abstammung der Kroaten.

In der zweiten Hälfte des 19. Jhs. schreiben zahlreiche kroatische Historiker (I. Kukuljević Sakcinski, Š. Ljubić, F. Rački u.a.) über die Albaner, überwiegend aufgrund des umfangreichen Quellenmaterials, das in kroatischen Archiven, in erster Linie in denjenigen von Dubrovnik und von Zadar aufbewahrt wird.

Ende des 19. Jhs. und in den ersten Jahrzehnten des 20. Jhs. schreibt Ćiro Truhelka über die albanische Volksliteratur; die Gründung des Staates Albanien im Jahr 1912 gab dem Interesse der Kroaten für die Albanologie großen Aufschwung. Zu der Zeit meldet sich mit seinen Arbeiten auch Milan Šufflay zu Worte, der größte kroatische Albanologe, der seine Aufmerksamkeit in besonderem Maße auf die Erforschung des Mittelalters richtete.

Zwischen den beiden Weltkriegen schreiben über die albanische Sprache H. Barić, P. Skok, der Historiker E. Laszowski u.a.

Nach dem Zweiten Weltkrieg wächst die Zahl der kroatischen Wissenschaftler, die über Albanien schreiben, sprunghaft an (die Historiker S. Antoljak, B. Krizman, B. Stulli, J. Luetić u.a., der Philologe R. Katičić, der Volkswirtschaftler B. Horvat usw.).

Besonders zahlreich sind die Schriften über die albanische Kolonie Arbanasi in der Nähe von Zadar, wo auch heute noch die albanische Sprache in Gebrauch ist (S. Buzolić, K. Krstić, N. Karuc, M. Ćurković u.a.).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb
Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.